

VOOR EEN RIJKER FLEVOLAND

input van vier Flevolandse groene organisaties voor de Omgevingsvisie Flevoland

Woord vooraf

In 2013, in de aanloop naar het nieuwe Natuur- en Landschapsbeleid van de provincie Flevoland en het Programma Nieuwe Natuur Flevoland hebben vier Flevolandse organisaties, actief in natuur, landschap en platteland, zich gezamenlijk met een Inspiratienotitie GROEN FLEVOLAND tot Provinciale Staten gewend. Nu, medio 2016, op het moment dat het Atelier Flevoperspectieven in vol bedrijf is/ de oogst vergaart, zien zij opnieuw aanleiding tot een gezamenlijke agenderende Inspiratienotitie. De organisaties achter “Voor een RIJKER FLEVOLAND” zijn: Het Flevo-landschap, Landschapsbeheer Flevoland, LTO Noord afdeling Flevoland en het Flevolands Agrarisch Collectief.

Zij zijn van mening dat onze provincie over grote schatten en potenties beschikt: een voedselrijke bodem, een internationale deltanatuur, een boeiende historie, een krachtig en uniek landschap, een ondernemende bevolking, eigentijdse steden, en nog ruimte om zich duurzaam en gastvrij verder te ontwikkelen.

1. De maatschappelijke vraag

De vier organisaties zetten zich alle in voor een hoge kwaliteit van het platteland in Flevoland en ervaren daar een maatschappelijke vraag, die alleen kan worden beantwoord met samenwerking in het gebied en met aandacht voor de kenmerken van het gebied.

De vraag waarvoor de organisaties van RIJKER FLEVOLAND zich gesteld zien is het verbinden van natuur en landschap, landbouw en stad, van natuur- en landschapsbeheerder, boer en burger.

- De samenleving wil kunnen genieten van een natuur en landschap met een rijke biodiversiteit en dan niet alleen in de natuurgebieden maar overal op het platteland.
- De samenleving wil een aantrekkelijk vestigingsklimaat met rond de steden een aantrekkelijk, herkenbaar en gastvrij platteland.
- De samenleving wil gezond voedsel dat schoon verbouwd en diervriendelijk geproduceerd is en wel tegen een redelijke prijs, en dan liefst ook nog in de regio.
- De samenleving wil dat Flevoland voorbereid is op de toekomst, duurzaam is en ruimte biedt aan nieuwe ontwikkelingen.

De vraag naar verbinding van natuur en landschap, landbouw en stad kan alleen worden beantwoord door daar gezamenlijk aan te werken. De opgaven die het vraagt zijn wederzijds afhankelijk, enkele voorbeelden:

- Natuur levert ecosysteemdiensten aan de landbouw (plaagpreventie, organische stof).
- Schoon water is mede afhankelijk van zorgvuldige omgang met nutriënten en gewasbescherming in de landbouw.
- Dier- en natuurvriendelijke landbouw vraagt om begrip bij de consument voor een redelijke prijs.
- Een aantrekkelijk ommeland voor de stad vraagt zorgzaam omgaan met het landschap.
- Een toekomstbestendig platteland vraagt om een vitale agrarische sector, die innoveert.

- Biodiversiteit vraagt hoogwaardige natuurgebieden, ruimte voor natuur in het landbouwgebied, en samenwerking van natuur en landbouw.

Wie deze voorbeelden ziet, kan direct een reeks partners benoemen. Zonder volledig te zijn: natuur- en landschapsorganisaties, landbouwsector (biologisch én gangbaar), waterschap, gemeenten, bedrijfsleven (voedselketen, recreatie, bouwen), burgerinitiatieven.

Flevoland heeft met zijn kenmerkende en unieke landschap, herkenbare deltanatuur en sterke landbouwsector de potenties om de maatschappelijke vraag naar verbinding te kunnen waarmaken. Maar dat vraagt wel om innovatie en gerichte benutting van de beschikbare instrumenten als SNL, GLB, POP3 en het Fonds leefbaarheid landelijk gebied i.o. De groene opleidingen kunnen een stimulerende rol vervullen. De Floriade kan de ambitie van Flevoland tonen; de Groene Campus als blijvende waarde van de Floriade kan de ambitie helpen waarmaken.

2. De opgaven

De maatschappelijke vraag is terug te vinden in een aantal onderling samenhangende vraagstukken, die de organisaties van RIJKER FLEVOLAND op de agenda van de Omgevingsvisie willen zetten.

1. Het **landschap** behoeft zorg van de provincie. Flevoland heeft een karakteristiek eigen landschap. Dit landschap moet vitaal blijven met behoud van de karakteristieke waarden en ruimte voor ontwikkeling. En dit op verschillende schaalniveaus: van de schaal van de Flevolandse polders (schaalvergroting landbouw en verkeer, recreatie) tot de schaal van de groenblauwe dooradering en landschapselementen.
2. **Biodiversiteit op het platteland** vraagt aandacht, zowel boven als in de bodem. Bij de polderinrichting is een sterke functiescheiding aangebracht, die logisch was vanuit de toenmalige ruimtelijke ordening en de opgave voor voedselvoorziening. Tegenwoordig wordt integraler gedacht en is er het inzicht dat meer natuurlijk leven in het agrarisch gebied (groenblauwe dooradering) naast permanente aandacht voor behoud en verhoging van organisch stofgehalte en tegengaan van bodemverdichting nodig zijn om de bodemvruchtbaarheid te behouden. De laatste jaren ontstaat een zoeken naar landbouw die meer verbonden is met het ecosysteem, meer zorg heeft voor de bodem. Met nieuwe kansen voor biodiversiteit zoals die tot uiting komt in o.a. boerenlandvogels.
3. Werken aan een **toekomstbestendige landbouwsector**, die beschikt over een adequate structuur en bedrijfsvoering die duurzaam werken mogelijk maakt. Een eigentijdse landbouw in harmonie met natuur en milieu, die schoon produceert, die werkt aan behoud en herstel van de bodemvruchtbaarheid, die natuur- en landschapbewust opereert, en gezond voedsel produceert.
4. Een **toekomstbestendig water- en bodembeheer** dat de verschillende functies goed kan faciliteren, en dat ook op zichzelf bijdraagt aan de kwaliteit van Flevoland: schoon water met een goed nutriëntengehalte, ecologisch ingericht water, water op een goed peil. Bodemdaling en klimaatverandering vormen een extra complicatie voor natuur en landbouw die door het watersysteem gedragen worden.
5. Flevoland streeft naar **energieneutraliteit** in 2030, inclusief mobiliteit. Deze verduurzaming vergt een enorme inspanning, waarbij winning van energie uit hernieuwbare bronnen nog veel verder in schaal moet groeien. Om negatieve gevolgen voor het landschap en met name verrommeling te voorkomen, is een gedegen beleid nodig dat zorgvuldige inpassing en efficiënt gebruik van ruimte, landbouwgrond en landschap borgt.

6. **Betrokken inwoners** die goed en graag in Flevoland wonen en zich verbonden voelen met de streek. Die hun ontspanning zoeken in de Flevolandse natuur en op het platteland, en hun gezonde voedsel bij voorkeur van regionale producenten betrekken. En die bovendien graag bereid zijn om ook zelf de handen uit de mouwen te steken.
7. Flevoland ambieert een **gastvrije provincie** te zijn met een sterk eigen merk, gebaseerd op de rijke ontstaansgeschiedenis, de rijke natuur van de provincie en het unieke landschap. Gastvrij voor de eigen bevolking en de toeristen. Dat vraagt behalve gastvrije burgers en boeren ook om een adequate recreatieve infrastructuur.
8. **Lerend en ontwikkelend werken** aan vernieuwingen en groeiende kwaliteit. Flevoland moet ruimte blijven bieden voor experimenten waar natuur en landbouw meer verbonden raken, waar boeren samen met natuurbeheerders zorgdragen voor bodem, water en natuur, waar geanticipeerd wordt op klimaatverandering en bodemdaling. Concrete locaties zijn bijv. Oosterwold en de Floriade, concrete programma's zijn Nieuwe Natuur en Bodem&Water en ook POP3.

Om de hier genoemde 8 opgaven tot realiteit te brengen, is allereerst visie nodig. Maar om tot daadkracht te komen ook een agenda. Wij geven als vier groene organisaties bouwstenen voor deze agenda voor een RIJKER FLEVOLAND.

3. Bouwstenen voor Agenda RIJKER FLEVOLAND

kwaliteit van het platteland

Als uitwerking van de Toekomstvisie Natuur en Landschap "Verrassend groen" is een landschapsvisie voor Flevoland nodig, die kaders biedt voor behoud van de eigenheid en vooral voor ontwikkeling van het Flevolandse landschap.

Boerderijen en hun erven bepalen mede de sfeer op het platteland. Lokaal nemen leegstand en verpaupering echter toe. Er is nog geen oplossing gevonden voor de vrijkomende boerenerven. Om deze verpaupering tegen te gaan is alternatief gebruik van de erven nodig, waarbij de huidige landschappelijke structuur met erfsgingels geborgd wordt. Dit kan zelfs sloop van oude gebouwen inhouden en inrichten van het erf als groen eiland.

De tegenhanger van leegstand is schaalvergroting. Het blijft maatwerk hoe deze bedrijfsvergroting en vaak ook erfvergroting goed kan worden ingepast in het landschap. Wij vragen om inspanningen (beeldkwaliteit, borging in bestemmingsplan, stimuleringsregeling en bijv. prijsvraag) voor "landschappelijk bouwen" passend in het Flevolandse landschap en geënt op de Flevolandse bouwstijlen). Dit kan dus ook innovatief zijn.

Bodemdaling laat in Flevoland de eerste gevolgen voelen. In het gebied ten noordwesten van Schokland en bij Tollebeek kunnen de gevolgen voor de waterhuishouding en de landbouw niet langer worden ontkend. Het gebied Oosterwold bij Almere zal op termijn volgen. Er is beleid nodig om te anticiperen op een geleidelijke transitie van het grondgebruik in deze gebieden.

Voor windenergie is na een periode van trial and error met als gevolg verrommeling in het landschap een ruimtelijk kader tot stand gekomen. Het is zaak om ten aanzien van winning van zonne-energie (en ook biomassa) aan de voorkant tot een eenduidig ruimtelijk beleid te komen. Zonne-energie dient bij voorkeur gekoppeld te zijn aan stedelijke en bedrijfsmatige bebouwing. Op het platteland op daken en/of binnen het bouwperceel. Daar is nog veel ruimte aanwezig, voor gebruik op de plek zelf of voor collectieve winning. Wij vragen de provincie om hiervoor in de Energievisie een kader vast te leggen.

verbinding stad, natuur en landbouw

Voor een eigentijdse relatie tussen boer, burger en buitenlui en ook tussen stad, natuur en landbouw is meer verweving van functies nodig. Bij de steden ligt een enorme kans om de burger een band te geven met het platteland: de natuur en de landbouw. Om een ontmoeting van werelden tot stand te brengen. Gastvrije boerenbedrijven, stadslandbouw, en recreatief medegebruik moeten producent en consument bij elkaar brengen. Als basis voor een gezondere consument en een duurzamere producent. Goed toegankelijke natuur en recreatieve voorzieningen nodigen uit de stad uit te komen. Samen vormen ze een uitnodigend landschap.

Het is daarvoor wenselijk dat de sterke functiescheiding lokaal – daar waar wenselijk en mogelijk – doorbroken wordt. Denk aan het gebied rond de stad Almere en de Oostrand met zijn recreatie. Wij vragen om inzet/steun van de provincie om via een integrale kavelruil te komen tot een herschikking van functies om tot een optimale kwaliteit in deze gebieden te komen.

Het landschap van Flevoland is uniek. De betrokkenheid van de inwoners moet nog sterk worden verbeterd. Dat willen we bereiken door meer burgers te betrekken bij het beheer van natuur en landschap.

Het verhaal van Flevoland krijgt steeds meer vorm en wordt trotser. Om er volop profijt van te hebben (sociaal en economisch) moet het verhaal tot het DNA van inwoners en bedrijven gaan behoren.

Wandelen en fietsen zijn nog altijd populaire vormen van recreatie. Hiervoor zijn aanvullend op de bestaande fiets- en wandelinfrastructuur fijnmazige routenetwerken nodig: fysiek én virtueel.

biodiversiteit

Met de natuur in de natuurgebieden in Flevoland gaat het steeds beter. Om meer uitwisseling tussen natuurgebieden te bewerkstelligen is groenblauwe dooradering van het landbouwgebied nodig. Boerenlandvogels maar ook onze Flevolandse kiekendieven gebruiken landbouwgebied én natuurgebied. Hiervoor is een gebiedsgerichte inzet van agrarisch natuurbeheer nodig, die op draagvlak kan rekenen, die continuïteit heeft en die zo daadwerkelijk kan bijdragen aan behalen van de natuurdoelen.

Naast ontwikkeling van natuur is continuïteit van financiering van beheer van natuur essentieel om de bereikte kwaliteit vast te houden en te laten groeien. Dit geldt allereerst binnen het natuurnetwerk, maar ook voor natuur buiten het natuurnetwerk die van oudsher in beheer is bij Terreinbeheerders of het Agrarisch Collectief.

Biodiversiteit boven en onder de grond zijn twee kanten van één medaille. Een vruchtbare bodem met een rijk bodemleven kan een rijk dierenleven boven de grond faciliteren. Omgekeerd heeft bodemleven een positieve invloed op het organisch stofgehalte. Agrobiodiversiteit vraagt om verbinden van natuur met landbouw in het landschap (verweving, dooradering) en in functionele zin (natuurinclusieve landbouw). Het ruimtelijk beleid moet dit mogelijk maken.

Bodem- en waterkwaliteit zijn eveneens onlosmakelijk verbonden. Het Actieprogramma Bodem en Water werkt eraan om de “goede praktijk” te ontwikkelen en uit te dragen via experimenten. Het gaat hierbij niet alleen om de voorhoede, maar juist om het middenveld.

In Flevoland komt een aantal soorten voor die bedreigd worden en juist in natuur en landschap van Flevoland goed gedijen. Denk aan bever, otter, rugstreeppad en akkervogels

als kiekendief. Deze soorten moeten een streepje voor krijgen en met ruimtelijk beleid worden gesteund.

Wij hopen u met deze notitie te hebben geïnspireerd tot het samen werken aan een RIJKER Flevoland

LTO Noord Afdeling Flevoland, Arnold Michielsen, voorzitter

Flevolands Agrarisch Collectief, Coby Dekker, voorzitter

Landschapsbeheer Flevoland, Geert Gielen, directeur

Het Flevo-landschap, Martin Jansen, directeur

Bijlage

Recente conclusies, meningen en adviezen rond Landschap en Biodiversiteit

College RijksAdviseurs: vergelijkbare basis voor landschapsbeleid

Het Rijk heeft samen met het natuurbeleid ook het landschapsbeleid gedecentraliseerd. Het is nu aan provincies en gemeenten hoe zij met het landschap wensen om te gaan. Een verkenning van de Rijksadviseur voor Landschap & Water heeft duidelijk gemaakt dat landschap hiermee 'verweesd' is. Landschap en ontwikkelingen daarin gaan immers over provinciegrenzen heen, daar is een nationale visie voor nodig terwijl nu elke provincie een eigen benadering kiest. Provincies en vooral gemeenten zijn bovendien ook kwetsbaar in hun landschapsbeleid, economische druk kan leiden tot korte termijn politiek.

De Rijksadviseur ziet het Nederlandse landschap als een enorme macrogradiënt van vanaf de pleistocene heuvels zeewaarts. De duinen, rivieren, beken en delta zijn daar logische onderdelen van. De dijken, kanalen, gemalen en oude bewoningsplekken zijn getuigen van de manipulatie en fixatie van die natuurlijke basis. Hij heeft dit weergegeven op een kaart met als naam 'Landschappelijke constitutie van Nederland'. Deze kaart heeft drie lagen: als eerste de natuurlijke systemen, als tweede de daarin aangebrachte structuren, en als derde de daarbinnen geleidelijk ontwikkelde patroonkenmerken

om te komen tot betere discussie binnen de provincie en vergelijkbaarheid tussen provincies stelt de Rijksadviseur daarom voor dat de lagere overheden een drietal elementen in hun opnemen die tot vergelijkbaarheid van visie en strategie leiden. Een landschaps- of kwaliteitsbeeld van provincies zou uit drie lagen moeten bestaan:

- een laag van toegekende waarden van provinciaal niveau,
- een laag van ruimtelijke voorwaarden,
- een laag van provinciale ontwikkelambities

WNF Living Planet Report: landschap nodig voor biodiversiteit

Het WNF heeft samen met een aantal natuurorganisaties die natuurwaarnemingen verzamelen in 2015 voor het eerst een Living Planet Report voor Nederland uitgebracht. Daarin wordt geconstateerd dat met name in het landbouwgebied (maar ook in de steden) de biodiversiteit nog altijd dramatisch daalt. Als oorzaken worden genoemd de schaalvergroting en intensivering van de landbouw, die leiden tot verdwijnen van groen dooradering met landschapselementen, gebrek aan voedsel voor vogels, en verdroging van natuur. De vergroening in het GLB is (zeker tot nu toe) onvoldoende effectief. Ook al groeit het besef dat een gezonde bodem en water onmisbaar zijn voor een duurzame landbouw en zijn er steeds meer goede voorbeelden, in de praktijk leidt dit nog niet tot een kentering in de biodiversiteit. Om deze kentering wel te kunnen bewerkstelligen zijn er op landschapsniveau veranderingen nodig.

RLI: rol van overheden t.a.v. landschapsontwikkeling

De Raad voor de Leefomgeving & Infrastructuur is eind 2015 gestart met een advies over wat de taak is van de overheid in de Nederlandse landschapsontwikkeling in relatie tot ruimtelijke functies? De adviesvraag is: Hoe borgen we zowel voor bestaande als nieuwe landschappen de zorg voor de kwaliteit van het Nederlandse landschap, in relatie tot de verwachte dynamiek in dat landschap als gevolg van veranderingen in ruimtelijke functies? En wat is de rol van de overheid daarbij?

De raad zal in het advies de verandering in het landschap over een lange periode bekijken: terugblikken op ontwikkelingen in het landschap van 1950 tot nu en vooruitblikken naar 2070. Het terugblikken geeft zicht op hoe het landschap in enkele generaties veranderde en ondersteunt bij het verkennen van toekomstige veranderingen in het landschap.

Een advies over landschap, met daarbij het verkennen van de toekomst, vraagt om een creatief proces waarbij de inbreng van diverse partijen gewenst is. De commissie organiseert daarom Challenges voor teams van universiteiten en academies voor bouwkunst en van

ontwerpbureaus. Daarnaast zal de commissie in enkele gebiedssessies zelf in gesprek te gaan met betrokkenen over het veranderen en waarderen van het landschap aanvaardbare uitkomsten? Vormt de landschappelijke kwaliteit een eigenstandige kracht in de gebiedsontwikkeling, en zo ja, hoe dan? Kan en moet daarop worden gestuurd, en zo ja door wie?

Manifest 2040: opgaven met impact op leefomgeving

Als afsluiting van het Jaar van de Ruimte is het Manifest 2040 uitgebracht. Hierin worden zeven onvermijdelijke opgaven in beeld gebracht.

- Versterk het stedennetwerk - Flexibiliteit maakt de Nederlandse metropool krachtig
- Maak ruimte voor de energietransitie - Deltaprogramma voor een energieneutraal Nederland
- Zet water in als kwaliteitsimpuls - Water en ruimte: het koningskoppel voor de toekomst
- Breng agrarische productie in balans met de omgeving - Een footprintloze landbouw met meer toegevoegde waarde
- Zorg voor een gezonde leefomgeving - Gezondheid, veiligheid en toegankelijkheid zijn topprioriteit bij wijkontwikkeling
- Anticipeer op nieuwe technologie - Slim omgevingsbeleid voor maatschappelijk relevante innovaties
- Benut bestaande bebouwing - Een nieuwe bouwcultuur voor een flexibeler ruimtegebruik

Het Manifest noemt verder vijf principes om samen te werken aan de woon- en leefomgeving van 2040:

- Opgaven verbinden - In gebiedscoalities de verkokering te lijf
- Vertrouwen in particulier initiatief - Ontzorgende overheidsparticipatie stimuleert de maatschappelijke energie
- Regels in dienst van actie - Meer handelingsruimte voor vernieuwende initiatieven
- Omgevingskwaliteit beheren en creëren - Geen kwaliteit zonder beleid
- Lerend ontwikkelen - Nieuwsgierigheid loont

De Europese Landschapsconventie

De Europese Landschapsconventie (ELC) is een verdrag over landschap van de Raad van Europa uit 2000. Het is in 2005 geratificeerd door Nederland. Het is het enige Europese verdrag dat specifiek over landschap gaat. Het is een verdrag dat vooral weergeeft hoe een goed beleidsproces er uit moet zien, zonder vanuit Europa al specifieke landschappen aan te wijzen.

De ELC hanteert een aantal uitgangspunten:

1. Landschap heeft een grote culturele, identiteitsbepalende waarde op zowel lokaal als Europees niveau. Maar ook grote waarde voor economie (b.v. toerisme) welzijn, kwaliteit van leven, ecologie, milieu en op sociaal vlak.
2. De conventie strekt zich uit tot alle landschappen: van parels tot gewone landschappen.
3. Een grote betrokkenheid van burgers bij het formuleren en uitvoeren van beleid.
4. Subsidiariteit, oftewel formuleren en uitvoeren van beleid op zo laag mogelijk schaalniveau
5. Er zijn drie strategieën:
  - a. Landschapsbehoud: behouden van natuurlijk en cultuurhistorisch erfgoed
  - b. Landschapsbeheer: strategie voor het regelmatig onderhouden van het landschap en bijsturen van ongewenste ontwikkelingen
  - c. Landschapsontwikkeling: (her)ontwikkelen van (sterk) aangetaste landschappen

Verplichtingen:

- a) landschappen in wetgeving te erkennen als essentieel onderdeel van de omgeving van mensen
- b) landschapsbeleid te formuleren en te implementeren gericht op bescherming, beheer en ontwikkeling
- c) procedures in te stellen voor de participatie van de bevolking, lokale en regionale overheden
- d) landschap te integreren in het beleid van ruimtelijke ordening, stedenbouw en het cultureel, milieu-, landbouw-, sociaal en economisch beleid, evenals in andere beleidsdomeinen die rechtstreeks of onrechtstreeks invloed hebben op het landschap.

Meer specifiek betekent het maatregelen nemen op de volgende onderdelen:

1. Bewustmaking van burgers
2. Training en onderwijs
3. Identificatie en beoordeling landschap
4. Kwaliteitsdoelstellingen voor landschap
5. Uitvoering beleid (instrumenten)